

УДК 81"373

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195889>**Олена САМОЙЛЕНКО,***orcid.org/0000-0001-5040-8740*

кандидат філологічних наук,

завідувачка кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1

Донецького національного медичного університету

(Краматорськ, Донецька обл., Україна) *Helen11071985@gmail.com***ОНОМАСІОЛОГІЙНІ МОДЕЛІ КВАЗІКОМПОЗИТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Статтю присвячено розробці основних ономасіологічних моделей квазікомполітів англійської мови на позначення осіб. Під квазікомполітами розуміємо слова, які утворилися не шляхом конденсації речень та словосполучень, а альтернативним чином. До цієї групи лексичних одиниць відносимо слова з афіксоїдами, запозичення та пов'язані з ним кальки, складні слова, утворені за принципом римування/чергування (гендіадис), аббревіатури тощо. Особливий інтерес у дослідженні викликають афіксоїди, одиниці перехідного статусу, яким притаманні ознаки як афіксів, так і коренів.

Ономасіологічні моделі квазікомполітів англійської мови на позначення осіб представлені в категоріях ономасіологічного базису та ономасіологічної ознаки. Доведено, що за певними афіксоїдами затверджується певне категоріальне значення, співвідносне з ономасіологічними базисами або ономасіологічними ознаками. Визначено, що суфіксоїди *-man*, *-person*, *-boy*, *-buster* вказують на ономасіологічний базис «особа».

Було визначено, що основні базисами ономасіологічних моделей на позначення осіб є статус, професія, організація, підприємство, агент, підрозділ, об'єднання людей. Ономасіологічні ознаки описують галузь, статус, фактуру, локатив, об'єкт діяльності, мету та оцінку.

Основними ономасіологічними моделями квазікомполітів англійської мови на позначення осіб є «статус + взіреться», «статус + фактура», «посада + статус», «професія + галузь», «професія + локатив», «професія + об'єкт діяльності», «професія + мета», «агент + об'єкт дії», «агент + діяльність», «агент + статус», «агент + оцінка», «агент + локатив», «професія + сфера діяльності», «організація + статус», «підприємство + статус», «підрозділ + галузь», «об'єднання людей + галузь». Проблема ономасіологічного аналізу є дуже актуальною для сучасного етапу розвитку науки про мову, саме тому розробка ономасіологічних моделей є дуже актуальною для подальших лінгвістичних розвідок. Актуальною лишається розробка ономасіологічних моделей як власне складних слів, так і квазікомполітів, які часто лишаються поза увагою дослідників.

Ключові слова: ономасіологічний базис, ономасіологічна модель, ономасіологічна ознака, похідне слово, складна лексема, квазікомполіт.

Olena SAMOILENKO,*orcid.org/0000-0001-5040-8740*

Candidate of Philological Sciences,

Head of the Department of Language and Humanitarian Disciplines № 1

of Donetsk National Medical University

(Kramatorsk, Donetsk region, Ukraine) *Helen11071985@gmail.com***ONOMASIOLOGICAL MODELS OF ENGLISH QUASICOMPOSITES**

The article is devoted to the development of basic onomasiological models of quasicomposites of the English language for the designation of persons. Under quasi-composites, we understand words that were formed not by the condensation of sentences and word-combinations, but in an alternative way. To this group of lexemes we refer words with affixoids, borrowings and translation loans connected with them, compound words made up by rhyming / sound interchange (hendiadis), abbreviations etc. Affixoids, units of intermediate status, which are characterized by the signs of both affixes and roots are paid special attention.

Onomasiological models of the English quasi-composites for the designation of persons are presented in the categories of onomasiological basis and onomasiological sign. It is proved that certain affixoids may have a certain categoric meaning, correlated with onomasiological bases or onomasiological signs. It is specified that suffixoids *-man*, *-person*, *-boy*, *-buster* point at the onomasiological basis "person".

It has been determined that the main bases of onomasiological models for the designation of persons are status, profession, organization, enterprise, agent, unit, association of people. Onomasiological signs describe the industry, object, location, activity, purpose, and evaluation.

The main onomasiological models of English-language quasi-composites for the designation of persons are "status + sample", "status + object", "position + status", "profession + industry", "profession + location", "profession +

object of activity”, “*profession + goal*”, “*agent + object of action*”, “*agent + activity*”, “*agent + status*”, “*agent + evaluation*”, “*agent + location*”, “*profession + sphere of activity*”, “*organization + status*”, “*enterprise + status*”, “*unit + industry*”, “*association of people + industry*”.

The problem of onomasiological analysis is very relevant for the current stage of development of the science of language, which is why the development of onomasiological models is very relevant for further linguistic research. The analysis of onomasiological models of both complex words and quasi-composites, which are often ignored by researchers, remains relevant.

Key words: *onomasiological basis, onomasiologic model, onomasiologic sign, derivative word, complex lexeme, quasicomposite.*

Постановка проблеми. Постійне збагачення словникового складу вимагає все нових і нових досліджень з особливостей сучасного словотвору. Одним із найпродуктивніших способів утворення нових лексичних одиниць натеper виступає словоскладання. Продуктивність словоскладання зумовлена тим, що композити постають моновербальними (економними) еквівалентами складних найменувань. Отже, композитопобудова втілює тенденцію мовної та мовленнєвої економії, закону, що є одним із найосновніших у функціонуванні мов на сучасному етапі розвитку.

Аналіз досліджень. Мовознавці вже давно роблять спроби аналізувати похідні одиниці в межах ономасіологічного підходу до механізму творення похідних слів. У сучасній лінгвістиці існують різні підходи стосовно принципів аналізу композитів, одним із найсучасніших з них є ономасіологічний, який дозволяє аналізувати складні лексеми як з погляду семантики і синтаксису, так і з позиції когнітології та теорії номінації. У межах ономасіологічного підходу доцільним є розроблення ономасіологічних моделей, які складаються з базису та ознаки, що дозволяє визначити механізм творення як складного, так і квазіскладного слова (лексеми, що утворилася не шляхом конденсації речення та словосполучення, а альтернативним способом: за аналогією, за допомогою афіксоїдації, шляхом поєднання запозичених коренів або використанням іншомовних словотвірних моделей, калькування тощо). На думку О. В. Раєвської, ономасіологічний підхід до процесу номінації дозволяє розглядати слова «як результат пізнавальної діяльності людини, яка встановлює зв'язки між різними предметами об'єктивної дійсності в навколишньому світі та виражає цей зв'язок у найменуваннях, які вона утворює» (Раєвська, 1990: 82).

Мета статті – визначити ономасіологічні моделі квазікомполітів сучасної англійської мови на позначення осіб. Реалізація поставленої мети вимагає виконання низки завдань: 1) визначення основних ономасіологічних базисів, які є характерними для цієї лексико-граматичної групи; 2) пошук можливих ознак для уточнення існую-

чих ономасіологічних базисів; 3) визначення афіксоїдів, які найчастіше використовуються в ролі ономасіологічних базисів та ознак для побудови квазікомполітів зі значенням «особа».

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників погоджуються з тезою, що існують два основних шляхи творення складних слів: 1) на основі синтаксичних конструкцій (речень або словосполучень), що функціонують у мові; 2) за аналогією. Так, О. О. Селіванова вважає, що альтернативним синтаксичному є механізм номінації, що ґрунтується на асоціативному поєднанні мотиваторів, обраних із мотиваційної бази структури знань про позначене. Подібна дефініційно-асоціативна теорія була запропонована ще на початку 70-х років ХХ ст. Є. Шубіним та Н. Троїцькою. Думку про наявність альтернативи синтаксичному трактуванню творення складних слів можна знайти в роботах В. О. Горпинича, який виділяв: утворення похідних слів на базі сурядних синтаксичних словосполучень; утворення похідних слів на базі підрядних синтаксичних словосполучень; утворення похідних слів, які безпосередньо не поєднуються у синтаксичні конструкції.

Одиниці, утворені за аналогією, ми будемо називати квазікомполітами.

Існують альтернативні варіанти терміна на позначення цього явища: псевдокомполіт – результат народної етимології або римований композит (Г. Марчанд); рекомполіт – складне слово з інтернаціональними компонентом (А. Міттеран); non-composites (П. Мет'юз); не-комполіти (В. Г. Григор'єв) – слова, до яких важко підібрати синтаксичні кореляти; композитоїди (О. О. Селіванова) – слова з афіксоїдами, тобто елементами, які мають проміжний статус між коренем та афіксом; одиниці з невизначеним лексичним статусом (В. П. Моташко) – складні слова, утворені за моделлю іменник + іменник, один з яких набуває статусу синкретичного словотвірного форманту; pseudo-composites (Г. Марчанд, І. В. Арнольд) – лексеми, які являють собою результат дії народної етимологізації та римовані композити; псевдоскладні слова (Ю. А. Зацний) – лексеми, частини яких виділяються внаслідок створення за її зраз-

ком цілої низки інновацій, вбирають у себе семантику вихідної моделі (у нашій роботі такі конструкти називаються афіксоїдами).

До розряду квазікомполітів відносимо:

1) афіксоїдні утворення, причому під терміном «афіксоїд» розуміється словотвірний елемент маргінального типу з високою частотністю використання, який фонетично та етимологічно збігається з морфемою, яка функціонує як корінь, і відрізняється від цієї морфеми певним абстрагуванням значення та набуттям відтінку категоризації. Одним із родоначальників теорії афіксоїдів (напівафіксів) стала М. Д. Степанова, яка визначила основні ознаки цих словотвірних конструктів: а) позначення певної словотвірної категорії; б) висока продуктивність; в) функціональна наближеність до справжніх афіксів, а саме набуття нового узагальненого значення;

2) запозичення та пов'язані з ним кальки/напівкальки, бо в процесі запозичення губиться зв'язок між конструктами та їх первинним значенням у мові-донорі;

3) римовані композити або гендіадіс;

4) оказіоналізми, які утворюються за аналогією до вже існуючих узуальних лексем;

5) композити на позначення комбінованих явищ/об'єктів дійсності;

6) номенклатурні аббревіатури.

У кінці 60-х років в ономаціології почали виділятися дві течії: з одного боку, ця наука виконує свої первинні завдання – вивчає процес творення нових лексичних одиниць на базі словотвірних моделей, засоби та механізми мовної об'єктивації різних типів понять, семантичні та номінативні зв'язки, когнітивну природу процесу номінації; з іншого боку, ономаціологічний підхід розглядається як «динамічний, функціонально-комунікативний аспект вивчення одиниць та категорій усіх рівнів, ролі останніх у номінативній діяльності мовознавця, їх смислового завдання, цілі використання у конкретному висловлюванні» з урахуванням прагматичних ознак процесу комунікації, його невербальних складників (Теркулов, 2008).

О. С. Кубрякова встановила, що похідне та складне слово містять ономаціологічний базис, ономаціологічну ознаку та предикат-зв'язку або атомарний предикат. Існує думка, що ономаціологічна модель являє собою основу логічного моделювання процесу творення нових слів; це схема, яка відображає хід мисленнєвої діяльності, спрямований на вибір необхідної категорії згідно з розгорнутим описом.

Необхідно відмітити, що у поверхневій структурі дериватів та складного слова локалізація

базису пов'язана з граматичною побудовою мови. Так, французьку мову відносять до мов з лівобічним або лівовершинним базисом, а російську, українську, англійську – до мов з правобічним базисом. Ономаціологічний аспект лексики германських та слов'янських мов уже ставав об'єктом вивчення лінгвістів. У результаті були розроблені деякі класифікаційні принципи виділення в ономаціологічній структурі похідної лексеми зони базису та зони ознаки.

На думку О. С. Кубрякової, базис відображає «номінативну діяльність людини, яка здійснює в акті словотворення підведення позначувального під певну категорію» (Кубрякова, 1981: 39–40), що, на наш погляд, пов'язане з природною категоризацією світу. Уперше визначення базису було запропоноване М. Докулілом. Базис відіграє роль поняття, що полягає в основі визначення певного класу предметів. М. Докуліл у двочленній ономаціологічній категорії, яка складається з ономаціологічного базису та ономаціологічної ознаки, виділяв такі типи базису, як категорії субстанції, якості, дії та обставини (Dokulil, 1962: 197). З огляду на це вибір базису свідчить про віднесеність явища, що позначається особою, до того чи іншого класу предметів або осіб, процесів та станів, властивостей та якостей (Кубрякова, 1981: 101).

Метою ономаціологічного підходу до аналізу складних слів є опис структури значення квазіскладного слова, що формується з ономаціологічного базису, який указує на родові поняття, та ономаціологічної ознаки, що вказує на певні видові характеристики. Ономаціологічний базис (як фактор включення певного явища позамовної дійсності до певного поняттєвого класу) має категоріальне значення. Ю. І. Євтушевський (Євтушевский, 1985: 139–140) виділяє такі базиси, як назви об'єктів (людей), процеси, артефакти (знаряддя праці, предмети використання, штучні споруди, деталі предметів, абстрактні артефакти), елементи живої/неживої природи (тварини, рослини, частини та плоди рослин, частини тіла, назви речовин, назви природних об'єктів, темпоративні імена) та ін. Наше дослідження присвячене визначенню ономаціологічних моделей лексем на позначення осіб. У межах лексико-граматичної групи іменників на позначення осіб можна визначити такі ономаціологічні базиси та моделі.

Базис статус суб'єкта

«Статус + взіреть»: *Dalai-lam. (The Dalai-Lama was born Lhamo Thondup on July 6, 1935 in Taktser, China. (<http://www.biography.com/people/dalai-lama-9264833>))*

«Статус + фактура»: **alderman**. (*A Chicago alderman wants to kill Chick-fil-A's plans to build a restaurant in his increasingly trendy Northwest Side ward because the fast-food chain's top executive vocally opposes gay marriage.* (http://articles.chicagotribune.com/2012-07-25/news/ct-met-chicago-chick-fil-a-20120725_1_1st-ward-gay-marriage-ward-alderman))

Базис посада

«Посада + статус»: **vice-admiral**. (*A vice-admiral in the United States Navy typically commands one of the five numbered U.S. naval fleets, which have both wartime and peacetime missions.*

(<http://usmilitary.about.com/od/navy/a/navyadmiral.htm>)

Базис професія

«Професія + галузь»: **airman, adman**. (*Adman reinvents self again and again.* ([Philippine Daily Inquirer](http://www.philly.com/entertainment/2012/09/27/airman-reinvents-self-again-and-again/) 11:55 pm | Thursday, September 27th, 2012)).

«Професія + локатив»: **assemblyman, panty-man, counter-person, barman**. (*Barmen, or bartenders as they are more commonly known, prepare and serve alcoholic beverages in restaurants, bars and nightclubs.*

(http://www.ehow.com/about_6598661_job-description-barman.html#ixzz2LF38faC1))

«Професія + об'єкт діяльності»: **weather-buster, candy-man, aircraftman, houseperson**. (*Often, a houseperson works for a hotel and performs a range of tasks involved in keeping the hotel well-maintained and clean.* (<http://www.wisegeek.com/what-does-a-houseperson-do.htm#did-you-know>))

«Професія + мета»: **lifeguard-man**. (*A lifeguard-man who left his section of a Florida beach to help save a man from drowning has been given the sack.* (<http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-18715684>))

«Агент + об'єкт дії»: **gun-buster, cop-buster, crime-buster, elephant-buster, door-buster, ghost-buster, bus-boy, sticksman**. (*McKinty's crime-buster trawls the North's streets.* (<http://www.irishexaminer.com/opinion/books/mckintys-crime-buster-trawls-the-norths-streets-224234.html>))

«Агент + діяльність»: **delivery-boy, fly-boy, pour-man, wait-person**. (*A waitperson should note any special requests made by patrons and honor those requests.*

(http://www.ehow.com/list_7554145_duties-restaurant-waitperson.html#ixzz2LExuk8fY))

«Агент + статус»: **call-boy, head-boy, best-man, remittance-man, chairperson**. (*The Chairperson must ensure that the Management Committee functions properly, that there is full participation during meetings, that all relevant matters are discussed and that effective decisions are made and*

carried out. (<http://www.diycommitteeguide.org/article/what-role-chairperso>))

«Агент + оцінка»: **yes-man, big-mouth**. (*For them, their boss is the be-all and end-all of their world. If the boss says "Jump!", the good Yes-Man says "How high?" The great Yes-Man already knows, and follows up by apologizing that his leap was not worthy. The boss may not need or desire this, of course... but if they're a Control Freak, a Neidermeyer, or a Pointy-Haired Boss, you can be sure they'll have or want a Yes-Man. Sometimes, they'll have a team of them, led by the Alpha Yes-Man.* (<http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/YesMan>))

«Агент + локатив»: **shop-boy**. (*ONCE on a time there was a shopboy who was so well liked by all who knew him, that they thought him too good to stand behind the counter with a yard measure, and weights and scales.* (<http://www.elfinspell.com/FolkloreCollections/TalesFromTheFjeld/TheShopboyAndHisCheese.html>))

«Професія + сфера діяльності»: **green-keeper**. (*A greenkeeper has to keep the golf course maintained, which means maintaining the actual golf course, putting greens and dams, and overseeing staff. "I maintain anything that has to do with the golf course," says John. Some of the things that John does on the course include irrigation and mowing the greens, tees and fairways.* (<http://www.sacareerfocus.co.za/displayJobProfile.php?id=490>))

Маркерами базису агенти виступають такі афіксоїди **-man, -person, -boy, -buster**.

Базис організація

«Організація + статус»: **Big-military**. (*Big-military guy more scared of climate change than enemy guns.* (<http://grist.org/news/big-military-guy-more-scared-of-climate-change-than-enemy-guns/>))

Базис підприємство

«Підприємство + статус»: **big-oil, big-steel**. (*Occidental Petroleum bounced yesterday, and the big-oil bulls jumped on board.* (<http://www.cnbc.com/id/100612117>))

Базис підрозділ

«Підрозділ + галузь»: **trend-union**. (*Spent the morning at the Trend-Union office where they are having an exhibition on natural dyes which is part of the Premier Vision seminars next week in Paris. Unfortunately I cant stay for this but it was lovely to meet the Trend Union crew.* (<http://busybeingfabulous.com/2010/09/trend-union-paris/>))

Об'єднання людей

«Об'єднання людей + галузь»: **cyber-community**. (*Recently I met with two seniors in the cyber-community, both have access to the very top of their respective food chains.* (<http://www.infosecis->

land.com/blogview/22555-Our-Massively-Dysfunctional-Cyber-System.html))

Таким чином, можна говорити про кваліфікативну функцію афіксоїдів, тобто про визначення ономасіологічної категорії за наявністю такої одиниці синкретичного рівня у певному слові.

Висновки. Ономасіологічний аналіз лексичних одиниць є дуже актуальним, бо дозволяє говорити про затвердження за певними частинами складних та псевдоскладних слів певних онома-

сіологічних категорій. Проаналізований матеріал дає змогу говорити про те, що в англійській мові ономасіологічний базис «особа» може бути відображений за допомогою суфіксоїдів *-man, -person, -boy, -buster*. Перспективи подальших розвідок полягають у можливості детального дослідження ономасіологічних моделей як квазікомполітів, так і власне складних слів російської мови, що належать до різних лексико-семантичних груп на кшталт «особа», «біологічна сутність», «процес».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Евтушевский Ю. И. Номинативные свойства сложных образований со структурами AN NN в современном английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Пятигорск, 1985. 207 с.
2. Каракотов М. Д. Экзоцентрические композиты английского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1989. 16 с.
3. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва : Наука, 1981. 199 с.
4. Раевская О. В. Словообразовательная системность лексики французского языка. *Филологические науки*. 1990. № 3. С. 87–95.
5. Селіванова О. О. Складне слово : мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов). Черкаси : Черкаський державний університет ім. Б. Хмельницького, 1996. 299 с.
6. Теркулов В. И. Композиты русского языка в ономасіологическом аспекте : дисс. ... на соискание учен. степени доктора филол. наук : 10.02.02. 2008. 406 с.
7. Dokulil M. *Tvoreni slov v ceštine*. Praha : CAV, 1962. 263 s.

REFERENCES

1. Evtushevskiy Yu. I., (1985). *Nominativnyie svoystva slozhnyih obrazovaniy so strukturami AN NN v sovremennom angliyskom yazyike: diss. kand. filol. nauk : spets. 10.02.04. [Nominative peculiarities of compound lexical units with structures AN NN in modern English]*. Pyatigorsk. [in Russian]
2. Karakotov M. D., (1989). *Ekzotsentricheskie kompozityi angliyskogo yazyika: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.04. [Exocentric compound words in English]*. Moskva: Moscow State University. [in Russian]
3. Kubryakova, E. S. (1981). *Tipyi yazykovyih znacheniy. Semantika proizvodnogo slova [Types of language meanings. Semantics of the derivative word]*. Moskva: Nauka [in Russian]
4. Raevskaya O. V. (1990). *Slovoobrazovatel'naya sistemnost leksiki frantsuzskogo yazyika [Word-building system of French lexemes]*. *Filologicheskie nauki*. (№3), (pp. 87–95). [in Russian]
5. Selivanova O. O., (1996). *Skladne slovo : movni modeli svitu (osnovi zistavnoyi kompozitologiyi rosiyskoyi ta ukrayinskoyi mov) [Compound Word: language models of the world (basic comparative compositology of Russian and Ukrainian)]*. Cherkasi: Cherkaskiy derzhavniy unIversitet Im. B. Hmel'nitskogo [in Ukrainian]
6. Terkulov V. I., (2008). *Kompozityi russkogo yazyika v onomasiologicheskom aspekte: diss. na soiskanie uchen. stepeni doktora filol. nauk: 10.02.02. [Composites of the Russian language in the onomasiological aspect]*. Gorlovka, Horlivka State Institute of Foreign Languages. [in Russian]
7. Dokulil M., (1962) *Tvoreni slov v ceštine. [Word-building]* Praha : CAV. (in Chech)